

Как видим, в мировоззрении зрелой А. Ахматовой происходит примирение с образом, а не отречение от него. В поэзии А. Ахматовой довольно часто встречаются автопортреты. Чаще всего поэтесса фиксирует детали своего романтического образа – челку, четки (которые она, кстати, не всегда использует по назначению – например, «На шее мелких четок ряд...»), перчатки (которые от волнения надевает не на ту руку). Наиболее устойчивый аксессуар в ее лирике – кольцо – встречается почти всегда в блоковской¹ рифмопаре «кольцо – лицо» (см.: *О тебе ли я заплачу, странном...* (1911), «Гость (1914), «Словно ангел, возмущивший воду» (1916), «Сказка о черном кольце» (1917–1936)).

М. Кузмин, перефразируя О. Уайльда, писал, что у человека только тогда есть стиль, когда его легко пародировать. Устойчивые черты ахматовской риторики были весьма удачно подмечены поэтом-сатириконецем Д. Аминадо в пародии «Анна Ахматова»: *Ах! Я знаю любви настоящей развязку: / Знаю силу тоски. / Я на правую руку надела перчатку / С левой руки!.. / Я пленилась вчера королем сероглазым / И вошла в кабинет. / Мне казалось, по острым, изысканным фразам, / Что любимый – эстет. / Но теперь, уступивши мужскому насилию. / Я скорблю глубоко!.. / Я на бедные ножки надела мантилию, / А на плечи – трико...* [14, с. 198–199].

В пародии Д. Аминадо ирония коснулась не только знаменитых ахматовских стихов, но и узнаваемых атрибутов ее внешности. Опоэтизированная ложноклассическая шаль превращается в испанскую мантилью (длинный шелковый или кружевной шарф-вуаль, который обычно надевается поверх высокого гребня (пейнеты), вколотого в прическу). А гимнастическое трико, с одной стороны, пародийный парафраз перепутанных героиней А. Ахматовой перчаток, а с другой – отсылка к мемуарным признаниям самой А. Ахматовой – ее невероятной гибкости. Таким образом, А. Ахматовой удалось выстроить оригинальный автомиф благодаря удачно найденным имиджевым чертам, связанным с яркими аксессуарами, мифологизированными как самой поэтессой, так и ее современниками.

Русский поэтический дендизм – явление, чуждое вульгарному гламуру. Гламур связан с эстетической глухотой и несамостоятельностью позиции, а русские поэты – М. Кузмин, Н. Гумилев, А. Ахматова – не нуждались в кем-то навязанных модных советах. Они сами формировали свой имидж, а упоминаемые в их стихах аксессуары, став визитной карточкой, могут многое рассказать о внутреннем мире художника.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК

1. Барт Р. Дендизм и мода // Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры / пер. с фр. С. Н. Зенкина. М., 2005. С. 393–399.
2. Кузмин М. Проза и эссеистика : в 3 т. М., 2000. Т. 3 : Эссеистика. Критика.
3. Ремизов А. М. Кукха. Розановы письма. СПб., 2011.
4. Кузмин М. Сети. Первая книга стихов // Кузмин М. Стихотворения. СПб., 2000.
5. Кузмин М. Письмо В. Руслову (8–9 декабря 1907 г.) // Стихотворения. Из переписки. М., 2006.
6. Кузмин М. Избранные произведения. Л., 1990.
7. Гумилев Н. Стихотворения и поэмы. М., 1988.
8. Гумилев Н. Полное собрание сочинений : в 10 т. М., 1998. Т. 1.
9. Гумилев Н. Полное собрание сочинений : в 10 т. М., 1998. Т. 2.
10. Мандельштам О. Собрание сочинений : в 4 т. / под ред. проф. Г. П. Струве, Б. А. Филиппова. М., 1991. Т. 1.
11. Блок А. А. Собрание сочинений : в 8 т. М. ; Л., 1960. Т. 3.
12. Цветаева М. И. Собрание сочинений : в 7 т. М., 1998. Т. 2.
13. Цивьян Т. Кассандра, Дидона, Федра: Античные героини – зеркала Ахматовой // Лит. обозрение. 1989. № 5. С. 29–33.
14. Дон Аминадо. Антология Сатиры и Юмора России XX века. М., 2004. Т. 33.

Поступила в редакцию 22.09.2015.

Наталья Леонидовна Ближ – доктор филологических наук, профессор кафедры русской литературы филологического факультета БГУ.

УДК 821.162

С. І. САМАХВАЛ

ТВОРЧАСЦЬ ЯКУБА КОЛАСА Ў БАЛГАРЫІ (некаторыя асаблівасці ўспрымання)

Рэзюме. Раскрываюцца асабеннасці і заканамернасці воспрыйця творчасці Якуба Коласа ў Болгарыі. Аналізуюцца некаторыя пераводы стихаў аўтара, прадзводзіцца спроба выявіць художественнае ўплыванне яго лірычных, эпічных і ліро-эпічных прадзведзенняў на болгарскага чытацеля і выдзяліць адрозныя для болгарскай літаратуры рысы творчасці манеры беларускага класіка. Аналіз газетных і журнальных артыкулаў, вступіцельных слоў к зборнікам прадзведзенняў, літаратураведчых работ болгарскіх і беларускіх даследчыкаў дазваляе сістэматычна праследзіць генезіс рэцэпцыі творчасці беларускага пісателя. Аспекты воспрыйця творчасці Якуба Коласа раскрываюцца на шырокім гістарычным фоне, дазваляючым больш дакладна зразумець адносіны болгар к творчаму наследдзю знакамітага беларуса, а такжэ ў цэлым к беларускай

¹ Стихотворение было написано юной А. Ахматовой в 1911 г. спустя 3 года после стихов А. Блока «О доблестях, о подвигах, о славе...». Рифма «кольцо – лицо» отчетливо ассоциируется именно с блоковским контекстом: *Но час настал, и ты ушла из дому. / Я бросил в ночь заветное кольцо. / Ты отдала свою судьбу другому, / И я забыл прекрасное лицо.*

літаратуре. Затрагиваются и моменты восприятия белорусского классика в некоторых других славянских странах, что в целом позволяет более полно и глубоко раскрыть закономерности и особенности рецепции произведений Якуба Коласа в Болгарии и дополнить знания в сфере болгарско-белорусских литературных взаимоотношений.

Ключевые слова: рецепция; перевод; восприятие; литературные отношения; анализ; Якуб Колас; Болгария.

Abstract. The article describes the characteristics and patterns of perception of Yakub Kolas' creative works in Bulgaria. Some translations of his poems are analyzed, and there is an attempt to expose the artistic influence of his lyrical, epic and lyric-epic works on the Bulgarian readers and to reveal the distinctive features of the Bulgarian literature in the creative manner of the Belarusian classic. The analysis of newspaper and magazine articles, introductory words to the collection of works, literary works of Bulgarian and Belarusian researchers allow to trace the genesis of reception of his creative works. The aspects of author's perception are revealed in a broad historical context, and it allows to understand more precisely the attitude of the Bulgarians to the creative heritage of Yakub Kolas, and Belarusian literature in general. The cases of his works perception in some other Slavic countries are also researched. It allows to reveal more fully and deeply the patterns and characteristics of Yakub Kolas' works reception in Bulgaria and to supplement knowledge which concerns the Bulgarian-Belarusian literary relations.

Key words: reception; translation; perception; literary relations; analysis; Yakub Kolas; Bulgaria.

Не толькі ў свядомасці звычайнага беларуса, але і ў свядомасці многіх замежных чытачоў постаці Янкі Купалы і Якуба Коласа часта ўспрымаюцца як адзінае, непарыўнае цэлае. На гэта ёсць, безумоўна, свае падставы, роўна як і ёсць падставы размяжоўваць творчасць двух таленавітых сцвярджалнікаў беларускай класічнай літаратуры. У генезісе рэцэпцыі беларускай літаратуры ў Балгарыі асобы Купалы і Коласа таксама неаднаразова атаясамліваліся або ішлі побач. У апошнія дзесяцігоддзі да іх далучылі і Максіма Багдановіча, сцвярджаючы такім чынам іх адзінства ў станаўленні беларускай класічнай літаратуры, пра што сведчаць апошняе даследаванне Р. Т. Станкевіч «Янка Купала, Якуб Колас і Максім Багдановіч в Болгарии. Генезис и специфика рецепции» [1], а таксама кніга «Могъщият триптих: Избрани стихове от беларуски поети Янка Купала, Якуб Колас и Максим Багданович» [2]. Аднак успрымання творчасці кожнага з іх мае як свае заканамерныя, так і спецыфічныя рысы. Паспрабуем выявіць гэтыя рысы ва ўспрымання творчасці Коласа.

Адной з першых крыніц звестак менавіта пра Коласа ў Балгарыі варта лічыць невялікі артыкул у энцыклапедыі братоў Данчавых (1936) [3, с. 711]. Але ёсць падставы, якія не дазваляюць сумнявацца, што імя Коласа згадвалася ў балгарскім перыядычным друку і значна раней. Дакладней, гаворка вядзецца пра балгарскія прагрэсіўныя сацыялістычныя выданні, такія як «Наковалня», «Работнически литературен фронт», «Из нов път», таму што дзяржаўная пранямецкая палітыка Балгарыі пачатку ХХ ст. была скіравана супраць сацыялістычных ідэй, а ні для каго не сакрэт, што асабліва ўспрымання беларускай літаратуры ў тым, што яна «ў сувязях і ўзаемадзеяннях з замежнымі [літаратурамі] не заўсёды выступала непасрэдна ў сваім нацыянальным абліччы, а часцей як адзін з элементаў шматнацыянальнай савецкай літаратуры» [4, с. 4]. Хаця ў кнігах «Съветската литература в България 1918–1944» [5, 6], на жаль, імёны беларускіх пісьменнікаў не згадваюцца, а ўвага галоўным чынам засяроджана на творчасці прагрэсіўных рускіх пісьменнікаў, і гэтага не ўтойвалі балгарскія тагачасныя крытыкі. Так, у бібліяграфічным даведніку «Съветската художествена литература в България 1944–1954» ва ўступным артыкуле Т. Бораў адкрыта заяўляе: «Перад Дзявятым верасня¹ выходзіць (1938) вядомая і, на жаль, непераўзыхадная да гэтага часу «Анталогія сучаснай рускай (чытай: савецкай!) паэзіі» (тут і далей пераклад наш. – С. С.) [7, с. 7]. У названым даведніку імя Коласа ўзгадваецца ў рубрыцы сталінскіх узнагарод – І ступені за паэзію ў 1945 г. і II ступені за «Рыбакову хату» ў 1947 г. [7, с. 252, 254], а таксама ў важнай, на нашу думку, агаворцы Т. Борава ва ўступным артыкуле: «Аўтары, як Джамбул Джабаеў, Самед Вургун, **Якоб² Колас** (тут і далей у цытаце вылучана мной. – С. С.) і шмат іншых, пераважна паэты, не пазначаны ў даведніку, нягледзячы на тое, што **добра вядомыя ў нас, бо пераклады іх прац змяшчаліся толькі ў перыядыцы**» [7, с. 17]. Такім чынам, імя Коласа, як вынікае з дадзеных слоў, было ў Балгарыі ўжо добра вядома да 1955 г., калі даведнік выдаваўся. Таксама вынікае і тое, што пераклады твораў Коласа да 1954 г. змяшчаліся толькі ў перыядычным друку, што не зусім так. Словы аўтара ўступнага артыкула супярэчаць фактам дадзенага даведніка, дзе імя Коласа ўзгадваецца як аўтара верша «Шчаслівым жанчынам», які друкаваўся ў зборніку (не газеце і часопісе!) «Жената в страната на социализма» [7, с. 225]. Аднак ключавым словам тут з'яўляецца слова «пераклады», бо, сапраўды, саміх перакладаў беларускіх твораў на балгарскую мову і таму прадстаўлення беларускай літаратуры ў Балгарыі было няшмат, а дакладней дазваляе параўнаць цытата: «Другая асабліва ўспрымання перакладной савецкай мастацкай літаратуры зараз [з 1944–1954 гг.] – тое, што перакладаюцца не толькі рускія аўтары, але і шэраг выбітных пісьменнікаў дружнай сям'і народаў СССР: тут 24 украінцы і народжаныя ва Украіне пісьменнікі, і 4 беларусы...» [7, с. 9]. Далей даецца спіс іншых нацыянальнасцей СССР, якія перакладаюцца ў Балгарыі як прадстаўнікі савецкай літаратуры, пацвярджаючы факт, што савецкая літаратура перастае ўспрымацца балгарами як толькі руская. Шкада, што ў дужках пасля лічбы чатырох беларусаў не пазначаюцца імёны, як было зроблена з іншымі пазней названымі ў цытаце нацыянальнасцямі. Канешне, лічба 4 у параўнанні з 24 украінскімі пісьменнікамі невялікая, але гэта не азначае, што: 1) беларуская літаратура не перакладалася, бо была менш цікавая ці вядомая; 2) менш прадстаўлена. Справа ў тым, што, сапраўды, на той час

¹ Маецца на ўвазе 9 верасня 1944 г., калі ў Балгарыі адбываецца дзяржаўны пераварот, у выніку чаго да ўлады прыходзіць сацыялістычнае кіраўніцтва на чале з Айчынным фронтам (Отечествен фронт).

² Пакідаецца арыгінальнае напісанне.

не было яшчэ перакладчыкаў менавіта з беларускай мовы (хоць не толькі з беларускай), што добра разумелі балгарскія літаратуразнаўцы і таму праз няўпэўненасць у добрым перакладзе стараліся менш друкаваць твораў іншых нацыянальнасцей СССР. Так, Т. Бораў прызнаецца: «За выключэннем 1 перакладу з армянскай і 1 з латвійскай, зробленых з арыгінала, усе прыходзяць да нас, зразумела, праз рускае пасрэдніцтва, для нас рускія пераклады лічацца за арыгінал. Гэта, вядома, слабы бок балгарскай перакладной літаратуры – хоць бы для галоўных моў савецкіх народаў трэба паступова ствараць знаўцаў і ў нас» [7, с. 12]. Таму наяўнасць перакладаў беларускіх твораў яшчэ не сведчыць пра ўспрыманне літаратуры ў цэлым і творчасці канкрэтных яе прадстаўнікоў, бо Коласа і іншых пісьменнікаў балгары маглі спакойна чытаць і ў рускіх перакладах, нездарма «ў чэрвені 1939 г. выйшаў спецыяльны загад начальніка сафійскай абласной паліцыі аб забароне распаўсюджвання ў краіне і аб канфіскацыі твораў Якуба Коласа, а ў сакавіку 1940 г. аналагічнае рашэнне выходзіць і ў адносінах да кніг Янкі Купалы» [1, с. 31]. Значыць, для таго каб канфіскаваць, патрэбна было мець *што* (і гэта ў 1939 г.), а таксама ведаць, за *што* канфіскаваць. Творы Коласа і Купалы (хоць, як бачым, напачатку пагрозу выклікала менавіта творчасць Коласа) мелі пэўную значнасць і цікавасць з боку афіцыйных улад, а значыць, яшчэ большую з боку неафіцыйных. Варта дадаць, што негатывнае стаўленне дзяржаўнай улады было не менавіта да беларускай літаратуры, а ўвогуле да савецкай, асабліва пасля вераснёўскага паўстання 1923 г.¹: «...пасля Вераснёўскага паўстання 1923 г. савецкая руская кніга была адкрыта забаронена, нагляд за ёй быў перададзены ў рукі паліцыі, за яе праследавалі, білі, зачынялі» [7, с. 4]. Таму не столькі важнае пытанне «Чаму забаранялі?», колькі «Чым магла быць выклікана такая асабліва пільная ўвага да твораў Якуба Коласа?», улічваючы той факт, што іх сапраўды на балгарскай мове да 1940 г. не друкавалі. Ва ўжо ўзгадваемай балгарскай энцыклапедыі мелася наступная інфармацыя: «...у 1908 г. за рэвалюцыйную дзейнасць асуджаны на 3 гады турмы» [3, с. 711], і гэтага, відаць, было дастаткова царскай уладзе для забароны і канфіскацыі твораў. Аднак балгарскім літаратуразнаўцам больш важнай падалася інфармацыя пра тое, што Колас «у сваіх творах апісвае побыт дарэвалюцыйнай і паслярэвалюцыйнай рускай вёскі» [3, с. 711]. Супадзеннем або лагічнай высновай гэтага можна лічыць і першыя пераклады Коласа на балгарскую мову. Імі былі вершы «Наш родны край» і «Вёска» (перакладзеныя Л. Стаянавым), змешчаныя спачатку ў часопісе «Славяні» [8, с. 127], а затым і ў зборніку «Славянскі поети» [9, с. 255–260], што яшчэ раз апраўдвае той факт, што да 1954 г. творы Коласа друкаваліся толькі ў газетах і часопісах.

Такім чынам, пра творчасць Коласа да 1944 г. можна было меркаваць толькі па рускіх перакладах яго твораў, аднак і падчас першага дзесяцігоддзя пасля прыходу сацыялістаў да ўлады ў Балгарыі творчасць Коласа таксама не была шырока прадстаўлена, а толькі зрэдку з'яўляліся 1–2 вершы ў зборніку ці часопісе.

Больш голасна, як гэта часта здараецца, пра Коласа ў Балгарыі загаварылі пасля яго смерці ў 1956 г. У часопісе «Септември» была прадстаўлена нізка яго вершаў розных гадоў на балгарскай мове (вядома, у перакладзе з рускай): «Лясам Беларусі» (пер. Б. Струма), «Водгулле» (пер. І. Давыдкаў), «Асадзі назад» (пер. Э. Захарыева), а таксама кароткі артыкул, змешчаны пасля вершаў, дзе адзначаецца, што «яго жыццё прайшло ў самаадданай службе народу» [10, с. 126]. Вершы, змешчаныя ў часопісе, прадстаўляюць Коласа ўжо не толькі як паэта «дарэвалюцыйнай і паслярэвалюцыйнай вёскі», але як выдатнага пейзажыста, гумарыста і філосафа. У кожным вершы сапраўды відаць «народнае» паходжанне лірычнага героя. Нягледзячы на гумар, замілаванне характам прыроды роднага краю, вершы адначасова прасякнуты і тугою, болей за няшчасную долю беларускага селяніна («Асадзі назад»), за ляс, якія бясконца знішчаліся ў мірныя часы і ваенныя ліхалецці («Лясам Беларусі») і адначасова верай у шчаслівую будучыню. І хоць ператвораныя вершы не з арыгінала, а з рускай мовы, яны ўсё ж змаглі перадаць коласаўскую шырыню і глыбіню думак. Варта зазначыць, што самі назвы некаторых вершаў цяжка для дакладнага перакладу: «Асадзі назад» перакладзены як «Ей ти там, назад», а верш «Водгулле» – як «Ехо». Але ў цэлым перакладчыкам удалося паказаць паэтычнае майстэрства Коласа і даказаць, што ён «адзін з родапачынальнікаў і найбуйнейшых прадстаўнікоў беларускай літаратуры» [10, с. 126].

Але больш яркая талент Коласа быў раскрыты дзякуючы выхаду нарэшце асобнага зборніка «Избрани стихотворения» пад рэдакцыяй Х. Радзеўскага, які быў выдадзены да 80-годдзя з дня нараджэння паэта [11]. Дадзены зборнік уключае 43 вершы, напісаныя Коласам у розныя гады, змешчаныя ў паслядоўнасці іх напісання, а таксама два ўрыўкі з паэм «Сымон-музыка» і «Новая зямля». Перакладчыкамі коласаўскай творчасці сталі І. Давыдкаў, Н. Вылчаў, А. Германаў, П. Стэфанаў, Н. Інджаў. Канешне, не заўсёды балгарскім перакладчыкам удавалася перадаць арыгінальны сэнс, памер, а таксама коласаўскую думку, прыхаваную і пачуццём гумару, і верай у лепшую будучыню, спагадай і любоўю да свайго народа і родных краёў. Не так, на наш погляд, балгарам уяўляецца такая рэальнасць, як жніво. Верш «Жніво», перакладзены П. Стэфанавым, больш схіляецца да пейзажнай вясковай замалёўкі, тады як верш Коласа выражае спагаду цяжкай працы жней. На гэта ўказвае яго прысвячэнне – «Сялянскім жанчынам», а таксама апісанне цяжкай працы жнеек, якія, нягледзячы

¹ Вераснёўскае паўстанне 1923 г. – бунт, які скончыўся паражэннем, арганізаваны Балгарскай камуністычнай партыяй з мэтай звергнуць пранямецкі рэжым Партыі дэмакратычнай згоды.

на спякоту, неўраджаі, моўчкі «жагнаюцца» і бяруцца за працу. Радкі *Бабы старыя свой твар пажагналі, / Моўчкі за працу ўзяліся жанкі* П. Стэфанаў пераклаў як *Старите сбърчат повехнала кожа, / Младите скършат снага и мълчат* [11, с. 32], што літаральна азначае: «Старыя моршчаць пасохлую скуру, маладыя згінаюць стан і маўчаць». У арыгінале паказана скоранасць лёсу, а ў перакладзе сэнс набліжаецца да супрацьлеглага. Некаторыя лексічныя замены (напрыклад, слоў «пажагнаць твар», «авадзень» на «зморшчыць» і «асу» адпаведна) можа патлумачыць не наўмысным жаданнем перакладчыка перайначыць верш, а звычайным няведаннем дакладнага сэнсу беларускіх слоў і рэалій – пэўна, пры жніве асабліва дакучаюць авадні, а не восы. Пераклад у беларускім і, як аказалася, балгарскім друку дэбютнага верша Коласа «Наш родны край», на гэты раз у ператварэнні І. Давыдкава, таксама захоўвае рытміку і строфіку, памер, галоўны сэнс, але, на жаль, не да канца перадае настрой верша. У коласаўскім вершы ў лірычнага героя шчыміць сэрца за «забыты богам край», які ён бязмежна любіць і вельмі хвалюецца за яго занябанае становішча. У перакладзе верша ўдала адноўлены вобраз-пейзаж вёскі, але не перададзены любоў і смутак лірычнага героя. Так, у арыгінале: *Чуць дзе крыху луз прыгодны... / Хвойнік мох ды верасок* [12, с. 168–169]. А ў перакладзе: *Вред сивее кър безплоден... / Хвойни, мѣх и глухота* [11 с. 16]. Патэтычнымі сталі і словы: *О, родино, майко свята, / Бог забраві те дори!*, тады як у арыгінале лірычны герой, перажываючы за Радзіму, звяртаецца да яе наўпрост шчыра, па-сяброўску: *Ой ты, бедная старонка! / Ой, забыты богам край*. Вядома, хібы, якія сустракаюцца і ў іншых перакладах вершаў розных перакладчыкаў, не самае істотнае, тым больш для пачатковага зборніка. Істотнае тое, што, нягледзячы на невялікія недакладнасці, зборнік «Избрани стихотворения» прадстаўляе Коласа вельмі разнастайна. З аптымістычных вершаў, напісаных у 1907 г. («Кінець смутак», «Не бядуі», «Наша возьме» і інш.), у зборнік увайшоў верш «Не бядуі», дакладна перададзены на балгарскую мову Н. Вылчавым. Коласа-гумарыста характарызуе верш «Асадзі назад», які таксама вельмі ўдала пераклаў Н. Вылчаў. Любоў Коласа да родных мясцін, боль і смутак па мілых краявідах перадалі вершы «Родныя вобразы», «Хмаркі», «У няволі». Як бачым, у «Избрани стихотворения» былі ўключаны і некаторыя вершы, што пісаліся ў няволі і якія прасякнуты матывам тугі. Але яны не дазваляюць абвінаваціць Коласа ў песімістычным поглядзе на жыццё. Да прыкладу, верш «У няволі», на нашу думку, не атрымаў заслужанай увагі з боку перакладчыка Н. Вылчавы па некалькіх прычынах. Галоўны пасыл дадзенага верша, як нам падаецца, у тым, што можна скарыць чалавека фізічна, але нельга скарыць чалавечы дух, які перадаецца праз думкі, пачуцці, памкненні. У вершы, які паэт назваў «У няволі», гэта думка падкрэсліваецца ў апошніх строфах, акцэнтуючы ўвагу, што ў няволі толькі лірычны герой, але думкі яго вольныя: *Толькі думак не стрымаць / Не загнаць у клетку*. У перакладзе зменена назва верша на «Затворнік» (бел. «Вязень»), якая ўжо не раскрывае асноўны змест. Думка губляецца і праз дарэмна, як нам падаецца, ужытае слова «пак» («ізноў»): *За мечтите няма власт! / Несломен, спокоен / аз съм пак при вас, със вас, / мисли, рожби мои!* [11, с. 26]. Лірычны герой Коласа заўсёды са сваімі думкамі, а не толькі ў момант знаходжання ў турме. Пасыл дадзенага верша вельмі пераклікаецца з пасылам класічнай балгарскай паэмы П. Славейкава «Крыніца Беланогай» (1873), дзе галоўная гераіня Гергана катэгарычна адмаўляецца стаць жонкай візіра і на яго пагрозу ўзяць яе сілай адказвае: *На живот ми си господар, / Но на волята не ми си* («Жыццю майму ты ўладар, але волі маёй – не»). Вобраз Герганы з названай паэмы – сімвал няскоранасці і адданасці свайму краю. Ідэі балгарскага і беларускага паэтаў пераклікаюцца. Верш Коласа сведчыць пра блізкасць лёсаў і думак двух славянскіх народаў. Але варта аддаць і належнае балгарскім перакладчыкам, якія імкнуліся не толькі не згубіць беларускай і адначасова коласаўскай арыгінальнасці, але і наблізіць верш да разумення і больш дакладнага ўспрымання яго балгарскім чытачом. Так, Андрэй Германаў у перакладзе верша «Будзь цвёрды» выкарыстоўвае вядомую балгарскую прымаўку, якая была распаўсюджана сярод балгар падчас турэцкага ярма: «Прыгнутую галаву шабля не сячэ», трошкі яе перайначыўшы: *Не сечала сабя шия, / ниско преклонена* [11, с. 64]. Параўнаем у Коласа: *Бо хоць кажуць, што з уклону / не балиць галоўка*. Перакладзеныя ж коласаўскія радкі як *падаш ли... – падни свободен* маюць алюзію на вядомае выслоўе балгарскага паэта Х. Боцева з паэмы «Хаджы Дзімітар»: *Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира* («Той, хто падае ў баі за свабоду, той не памірае»). Цвёрдасць характару, аптымізм – рысы коласаўскіх лірычных герояў. Паказальна, што чэшскі даследчык А. Чэрны, ацэньваючы першы зборнік Коласа «Песні-жалбы» ў артыкуле «Беларускія нацыянальныя і літаратурныя памкненні ў 1909–1910 гг.», таксама адзначае, што для Коласа не характэрны песімізм. А. Вострыкава, аналізуючы ўспрыманне творчасці нашага класіка ў чэшскай літаратурнай прасторы і адпаведна ўзгаданы артыкул А. Чэрнага, адзначае, што «літаратуразнаўца вылучае такія рысы, характэрныя для творчай манеры Коласа, як прысутнасць сацыяльнай і нацыянальнай тэндэнцыі, тонкае адчуванне прыроды, моцна развітае спачуванне шматлікім няшчасцям свайго народа» [13, с. 20]. З думкай чэшскага літаратуразнаўца сыходзяцца і беларускія, і балгарскія даследчыкі творчасці Коласа. Так, М. Лужанін ва ўступным артыкуле да зборніка «Избрани стихотворения» падкрэсліў, што «ўсе 50 гадоў, аддадзеныя літаратурнай працы, ён [Колас] пісаў адну кнігу. Вялікую, праўдзівую, чыстую. Кнігу, імя якой – жыццё народа» [11, с. 9]. Гэта акалічнасць і дасць назву артыкула пра Коласа ў Балгарыі – «Певец на белоруския народ» А. Чыркова ў часопісе «Българско-съветска дружба» [14, с. 25]. Зрэшты, гэта вельмі трапнае азначэнне творчага крэда не толькі Коласа, але і Купалы. Але для Коласа асабліва характэрна шчырасць у перадачы настрою. Асабліва сць зборніка «Избрани стихотворения» ў тым,

што ў ім прадстаўлены вершы, дзе Колас умее зачаравацца і зачараваць беларускімі пейзажамі («Родныя вобразы», «Хмары»), паспачуваць і паспагадаць («Жніво»), выказаць дакладна сваю пазіцыю («Покліч», «Тры жаданні», «Вясною»), пажартаваць («Асадзі назад», «Помню...»), пасумаваць («Хмары») і верыць у лепшае («Не бядай»). І аднае ўсю гэту разнастайную творчасць адна важная якасць – шчырасць. Важна было, каб балгары адчулі гэту якасць і палюбілі Коласа, як палюбілі яго самі беларусы, а таксама ўкраінцы, сербы, палякі, чэхі.

Рысы творчай манеры Коласа, раней вылучаныя балгарскімі даследчыкамі і чытачамі на падставе яго паэзіі, былі заўважаны і пры аналізе яго рамана «На ростанях», балгарскі пераклад якога быў выдадзены ў 1963 г. [15]. Твор супаў не толькі назвай з балгарскай апавесцю А. Страшымірава «Кръстопът» (1904), але і тэматыкай, праблематыкай, нават часам дзеяння. Як аказалася, тэма ролі інтэлігенцыі ў жыцці народа была вельмі вострай не толькі для балгарскай, але і для беларускай літаратуры. У Балгарыі пасля вызвалення (канец XIX ст.) аформіўся цэлы рух «народніцкай літаратуры», які падтрымлівалі асобы, расчараваныя новым укладам грамадскага жыцця. Пераважна яны паходзілі з асяродка дэмакратычнай, настаўніцкай інтэлігенцыі. Менавіта такім героям адведзена цэнтральнае месца ў трылогіі Якуба Коласа і апавесці А. Страшымірава. Аднак погляды героя-інтэлігента Андрэя Лабановіча з коласаўскай трылогіі і погляды настаўніка Пятра Балашава са страшыміраўскай апавесці на грамадскае развіццё не супадалі: першы імкнуўся служыць народу, тады як другі стаяў перад выбарам уласнага спакою або лепшай будучыні для свайго народа. Галоўны герой трылогіі Коласа стаіць «на ростанях», разважаючы, як дапамагчы свайму народу, а галоўны герой А. Страшымірава вагаецца ў тым, ці варта ўвогуле дапамагаць. І ў гэтым іх прынцыповая розніца. Балгарскі крытык Г. Вылчаў, аналізуючы некаторыя пасляваенныя беларускія раманы, заўважыў, што беларускія прэзаікі часта пакідаюць свайго галоўнага героя з невыразным далейшым жыццёвым лёсам [16, с. 13–16]. Так, лёс Андрэя Лабановіча, як і лёс іншых галоўных герояў беларускіх раманаў, таксама застаецца перад чытачом да канца не раскрытым, але герой беларускага рамана заўсёды здзяйсняе свой жыццёвы выбар.

Такім чынам, ужо дзве асобныя кнігі беларускага класіка дазволілі стварыць больш поўнае і дакладнае прадстаўленне не толькі пра яго творчасць, але і пра жыццё беларускага народа.

Асабліва прыемна, што цікавасць балгар да беларускай літаратуры на гэтым не спынілася, але і ўзмацнілася. Здабыткі працы балгарскіх літаратуразнаўцаў, перакладчыкаў за многія гады былі сабраны ў зборніку «Избрани творби», падрыхтаваным да 100-годдзя з дня нараджэння Купалы і Коласа [17]. На гэты раз зборнік быў сумесны: ён уключаў творы як Купалы, так і Коласа. Балгарскія даследчыкі не вылучаюць тую ці іншую творчасць, яны сцвярджаюць магутную сілу беларускай літаратуры ўжо не як састаўнага элемента савецкай літаратуры, а як асобны, сфарміраваны і паўнаважны мастацкі працэс. Трэба, канешне, дадаць, што пра беларускую літаратуру ўжо не даводзіцца меркаваць толькі па перакладзеных на балгарскую мову творах Коласа і Купалы. Пасля асобных зборнікаў Коласа і Купалы ў 1962 г. пачалі актыўна выдавацца і зборнікі іншых паэтаў: «Выбраныя вершы і паэмы» ў 1962 г. выйшлі і ў П. Броўкі, у 1963 г. – у А. Куляшова, «Выбраныя вершы» ў 1964 г. – у Максіма Танка, у 1965 г. – у П. Панчанкі. Усе яны выдаваліся дзякуючы серыі «Савецкія паэты», арганізаванай Х. Радзеўскім. Але, як правільна зазначыў І. Чарота, «ёсць паэты, якім наканавана быць голасам народа, творчасць якіх – вынік гістарычнага развіцця народа, выяўленне яго волі» [18, с. 4]. У Беларусі такімі паэтамі з'яўляюцца якраз Купала і Колас. Пра Купалу і Коласа ў 1982 г. ведаў ужо амаль увесь славянскі свет. Пра ўспрыманне іх творчасці ў Балгарыі сведчыў артыкул В. Нікіфаровіча «Нашы класікі па-балгарску», дзе беларускі літаратуразнаўца і вопытны перакладчык балгарскай літаратуры асабліва засяроджвае ўвагу на аналізе зборніка «Выбраныя творы» 1982 г., зазначыўшы ў ім «высокі ўзровень перакладчыцкага майстэрства» [19, с. 4]. Трэба пагадзіцца з канстатацыяй даследчыка і, напэўна, адзначыць, што дасягаецца такое высокае майстэрства перакладчыкаў дзякуючы знаёмству з арыгіналам. Асабліва новага зборніка з'яўляецца і тое, што ён змясціў побач з вершамі, якія ўжо друкаваліся раней, і прэзаічныя творы Коласа. Так, у зборнік увайшла апавяданні «Малады дубок» у перакладзе С. Уладзімірава, «Сяргей Карага» і ўрывак з «Дрыгвы» ў перакладзе Л. Лашковай. Варта сказаць, што гэта былі не першыя прыклады малой прозы Коласа. Адным з першых апавяданняў пісьменніка, перакладзеным на балгарскую мову, было «Партизан Купрэй», надрукаванае ў газеце «Народна войска» ў 1949 г. [20]. Не мінулі балгары выдатнай і дагэтуль непераўздызнанай з'явы ў беларускай літаратуры, як «казкі жыцця». У газеце «Турист» у 1959 г. у перакладзе К. Дзінкава была змешчана «жыццёвая приказка» «Як птушкі дуб ратавалі» [21, с. 28–29]. Дарэчы, шмат падобных да коласаўскіх алегарычных вобразаў стварыў у сваіх апавяданнях балгарскі прэзаік А. Каралійчаў. Таму С. Уладзіміраў ва ўступным артыкуле да названага зборніка негаласлоўна адзначыў: «Хоць і стварыў цудоўныя лірычныя творы, яго сіла ў шырокіх эпічных палотнах» [17, с. 16].

Такім чынам, на думку ўкладальніка зборніка С. Уладзімірава, сабраная пад адной вокладкай творчасць двух класікаў беларускай літаратуры павінна была адначасова паказаць як яе блізкасць па духу і мастацкай сіле, так і адметнасць, якая ў Купалы заключалася ў майстэрстве напісання драм (у зборнік увайшла камедыя «Паўлінка»), а ў Коласа – у напісанні прозы. На нашу ж думку, сіла Коласа не ў лірычных і не ў эпічных творах, а менавіта ліра-эпічных. Пазней гэта адзначылі і балгарскія чытачы. Дзякуючы напачатку творчасці Купалы і Коласа балгарскія літаратары ўсё

больш і больш паглыбляюцца не толькі ў беларускую літаратуру, але і мову, культуру, шукаюць і знаходзяць новыя таленты, імёны, а таксама з іншых бакоў раскрываюць мастацкую сілу ўжо вядомых ім творцаў. І вельмі многае для асэнсавання як творчай спадчыны Коласа і Купалы, так і ўсёй беларускай літаратуры значыў выдадзены ў Балгарыі ў 1984 г. асобны зборнік яшчэ аднаго славутага земляка Беларусі – Максіма Багдановіча з паэтычнай назвай «Залатыя струны». Па-першае, назва гэтай кнігі паклала традыцыю надання і далей назваў зборнікам, а не азначэння іх, як раней, «Выбраныя творы», а па-другое, дала зразумець, што сіла беларускай паэзіі заключаецца не ў творчасці асобных пісьменнікаў, а ў сукупнасці, кожная з якіх узаемадапаўняе і раскрывае адна адну, што і адзначае ўкладальнік, а таксама вопытны перакладчык твораў як Купалы, Коласа, так і Багдановіча – Н. Вылчаў ва ўступным слове да наступнага і таксама сумеснага зборніка твораў, але на гэты раз трох паэтаў – Купалы, Коласа і Багдановіча: «Могъщият триптих»: «Максім Багдановіч... увайшоў як новая з’ява ў беларускую паэзію, зрабіў яе больш сучаснай асабістым почыркам, еўрапеізаваў яе, даў ёй штуршок для развіцця ў шырыню, глыбіню, шматколернасць» [2, с. 9]. У зборнік увайшлі пераклады не толькі былых майстроў, але і новых перакладчыкаў, сярод іх – З. Васілева, якая дапоўніла скарбонку перакладаў такімі творамі Коласа, як «Зіма», «Ноч перад бурай», «Жытні колас», «Лес», «Мы маўчалі як нямыя», перадаючы майстэрства Коласа не толькі ў пейзажнай, але і грамадзянскай лірыцы. Таксама зборнік папоўніўся і большай колькасцю ўрыўкаў з паэм Коласа дзякуючы адданай працы Н. Вылчава, які дакладна заўважыў: «...у аб’ёмных палотнах свайго **паэтычнага апавядання** (вылучана мной. – С. С.) абрысаваў замкі і хаткі, палі і лясы, будні і святы і мілую кожнаму сэрцу родную страху» [2, с. 9].

Галоўныя рысы творчасці Коласа – эпічнасць, вобразнасць і шчырасць – былі падкрэслены і якасным выбарам вершаў паэта для ўключэння ў «Анталогію беларускай паэзіі» [22]. Балгарскі чытач змог яшчэ раз атрымаць асалоду ад замілаванага апісання хараства прыроды, вёскі («Родныя вобразы», «Мой дом», «Беларускім лясам»), а таксама адчуць смутак, боль і тугу, якія стварыў Колас у вобразе пасляваеннага Мінска («Топаль»). Спрактыкаваныя перакладчыкі І. Давыдкаў, П. Стэфанаў, Х. Папоў, ужо не раз прыежджаючы ў Беларусь у якасці прадстаўнікоў дэлегацыі на самыя розныя святы і мерапрыемствы, асабліва імкнуліся захаваць і дакладна перадаць у балгарскім варыянце вобразнасць, створаную аўтарам: *Минск проснат е с дълбока рана. / В развалините вятър стене. / Ала тополата остана / На пост над пепелта студена* [22, с. 81].

Пераклады і асэнсаванне творчасці Коласа ў Балгарыі не спыняецца выдадзенай «Анталогіяй беларускай паэзіі». Але відавочна назіраецца добрая традыцыя выхаду зборнікаў твораў аўтара да яго юбілеяў. І ажыццяўляецца яна, як можна было заўважыць, дзякуючы розным асобам і аматарам беларускасці ў Балгарыі: Х. Радзеўскаму, С. Уладзіміраву, Н. Вылчаву, С. Паптонева, Р. Эцімавай. Далёка не ўсе творы пісьменніка яшчэ перакладзены, і праца над перакладамі вядзецца. У прыватнасці, у Балгарыі актыўным перакладчыкам беларускай не толькі класічнай, але і сучаснай паэзіі на сённяшні дзень з’яўляецца З. Васілева. Тым не менш за мінулае стагоддзе балгарскім літаратуразнаўцам удалося закрануць прыклады кожнага жанру багатай творчасці Коласа – вершы, апавяданні, урыўкі з апавесцей, раман, казкі жыцця, паэмы. Застаецца чакаць выхаду поўных перакладаў паэм, перакладаў новых вершаў або проста новых перакладаў. Для кожнага чытача, у тым ліку балгарскага, зразумела: творы Коласа ўзбагачаюць чалавека такімі якасцямі, як аптымізм, любоў, шчырасць, сумленне, каштоўнымі і прыдатнымі ў любыя часы. Рэчы, здавалася, вельмі простыя, але не заўсёды існыя. Нездарма ў зборніку «Камбаните на съвестта» («Званы сумлення») паэт А. Стаянаў у вершы «Якубу Коласу» называе беларускага класіка крылатым паэтам: *Бярозы. Вецер. Шыр без канца-краю. / Калісьці – выкляты мужыцкі кут. / Гняздо пустое ўсім напамінае: / Паэт крылаты нарадзіўся тут* [23, с. 9], бо яго творчасць сапраўды «над часам». І таму будзем спадзявацца, што традыцыя выхаду зборнікаў твораў волата беларускай зямлі да наступных юбілеяў не перарвецца.

Вядома, пытанне ўспрымання творчасці славутага беларускага земляка ў Балгарыі адыгрывае вялікую ролю ў развіцці міжлітаратурных кантактаў двух славянскіх народаў і таму заслугоўвае большай увагі і павінна мець больш шырокае асвятленне, але нават з прыведзеных фактаў вынікае, што значэнне творчай спадчыны нашага класіка для балгарскага чытача несумненнае.

БІБЛІАГРАФІЧНЫ СПІС

1. Станкевич Р. Т. Янка Купала, Якуб Колас и Максим Богданович в Болгарии. Генезис и специфика рецепции. Минск, 2005.
2. Могъщият триптих: Избрани стихове от беларуски поети Янка Купала, Якуб Колас и Максим Багданович / съст. Н. Вълчев. София, 2002.
3. Данчов И. Г., Данчов Н. Г. Българска енциклопедия : в 2 т. Велико-Търново, 1993. Т. 1. Факс. изд.
4. Сакалоўскі У. Л. Беларуская літаратура ў ГДР. Мінск, 1998.
5. Съветската литература в България 1918–1944 : сб. от материали, спомени и документи. София, 1961.
6. Съветската литература в България 1918–1944 : сб. от материали, спомени и документи. София, 1961. Т. 3.
7. Съветската художествена литература в България 1944–1954. Библиографски справочник. София, 1955.
8. Колас Якуб. Роден край. Село. Прев. Людмил Стоянов // Славяни. 1945. № 4. С. 127.
9. Славянски поети / съст. Л. Стоянов, М. Грубешлиева, Д. Пантелеев. София, 1946.
10. Колас Якуб // Септември. 1956. № 10. С. 123–126.
11. Колас Якуб. Избрани стихотворения. София, 1962.

12. *Колас Якуб*. Збор твораў : у 20 т. Мінск, 2007. Т. 1 : Вершы 1898–1910.
13. *Вострыкава А. У.* Якуб Колас у чэшскай культурнай прасторы // Роднае слова. 2012. № 10. С. 20–21.
14. *Чирков А.* Певец на беларускія народ // Българско-съветска дружба. 1962. № 9. С. 5–7.
15. *Колас Якуб*. На кръстопът / превод от руски К. Георгиева. София, 1963.
16. *Вълчев Г.* Приобщения. Литературни контакти и аналогии. София, 1971.
17. *Купала Янка, Колас Якуб*. Избрани творби. София, 1982.
18. *Чарота І.* «Звярнуў увагу ўсяго свету» // Літаратура і мастацтва. 1982. № 28. С. 4.
19. *Нікіфаровіч В.* Нашы класікі па-балгарску // Літаратура і мастацтва. 1982. № 28. С. 4.
20. *Колас Якуб*. Партизанът Купрей // Народна войска. 1949. № 674. С. 12–20.
21. *Колас Якуб*. Как птиците го спасиха. Житейска приказка // Турист. 1959. № 3. С. 28–29.
22. Антология на беларуската поезия / съст. Р. Евтимова. София, 2000.
23. Камбаните за съвестта. Български поети за Беларус. Стихове / съст. С. Поптонев. София, 2003.

Паступіў у рэдакцыю 08.10.2015.

Сяргей Іванавіч Самахвал – аспірант кафедры славянскіх літаратур філалагічнага факультэта БДУ. Навуковы кіраўнік – доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры славянскіх літаратур філалагічнага факультэта БДУ І. А. Чарота.